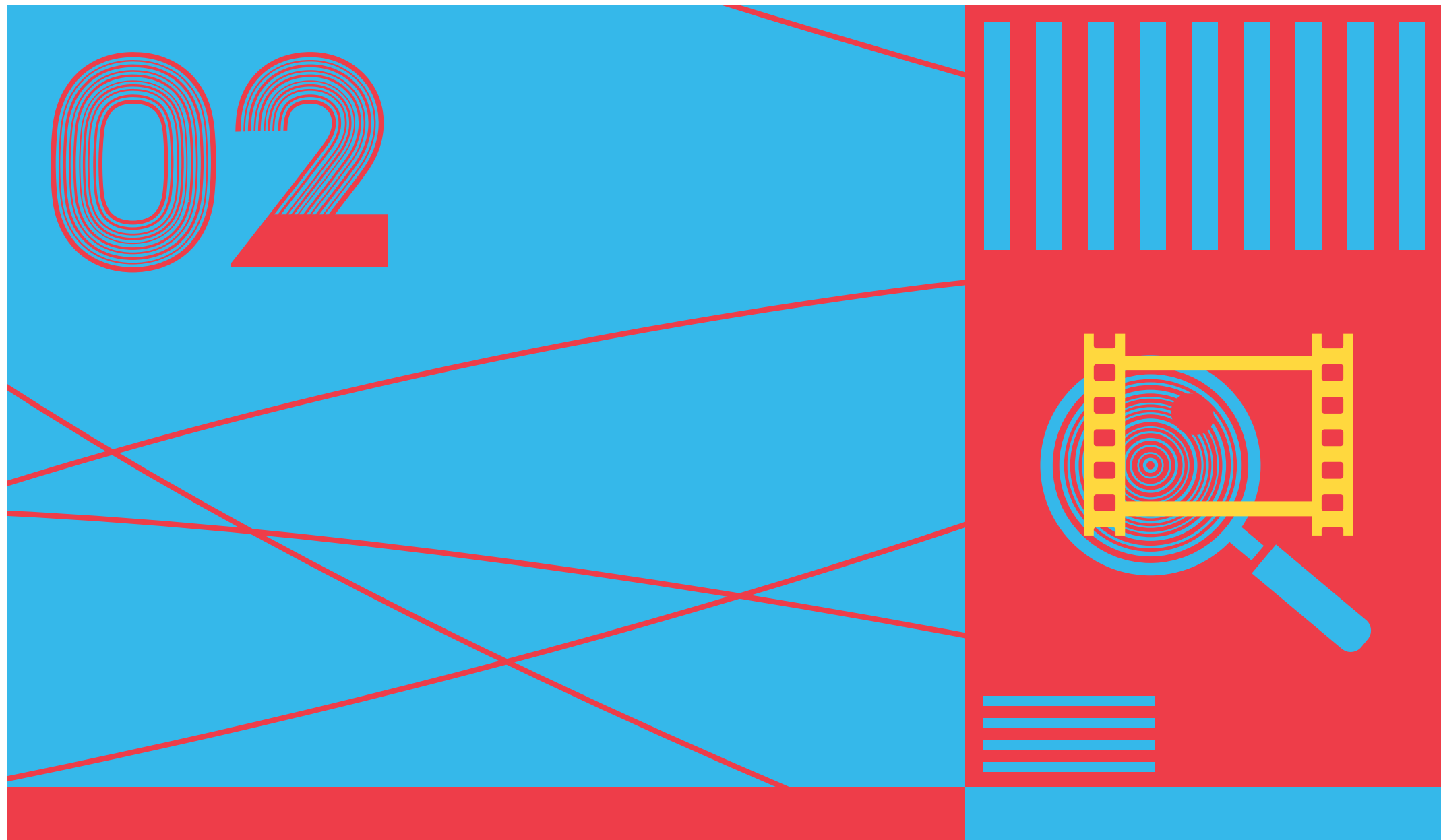

Kapitoly z filmové historie a teorie

Metodický materiál pro učitele

Viktória Rampal Dzurenko, Jakub Kos a Tereza Rozálie Koldová

Obsah

Základní informace k metodickým materiálům	3
1–5. Vyjadřovací prostředky filmu	4
6. Zrození filmu a dějiny kinematografie	5
7. Osobnosti němé éry	6
8. Avantgardní a experimentální film	7
9. Zlatá éra Hollywoodu	8
10. Dokumentární film	9
11. Modernismus a nové vlny	10
12. Český film do 60. let	11
13. Od československé nové vlny po současnost	12
14. Kde končí historie?	13

Základní informace k metodickým materiálům

Základní informace

Tento metodický materiál slouží jako pomůcka a podpůrný informační zdroj k online Kurzům filmové výchovy a přímo z obsahu těchto kurzů vychází. Proto je rozdělen tematicky do kapitol kopírujících jednotlivé lekce. Metodický materiál slouží jako zdroj přímé a rychlé informace. Nabízí zkušenosti přímo „z terénu“, z praxe. Přesto je možné, že nebude vyhovovat vašim potřebám nebo stylu a zaměření výuky. Počítáme, že do budoucna projdou tyto materiály revizí. Budeme proto rádi, s námi budete sdílet vaši zkušenost s nimi i případná doporučení, jak je proměnit nebo zaměřit. Součástí tohoto materiálu jsou také jednoduché tipy, postupy a cvičení, jak prakticky pracovat v rámci výuky s žáky a studenty. Jednotlivá cvičení samozřejmě můžete variovat a upravovat podle sebe. Na konci každé lekce naleznete přiloženou doporučenou literaturu a další zdroje. Pevně doufáme, že pro vás Kurzy filmové výchovy budou podnětné. V případě jakýchkoliv nejasností či dotazů se na nás neváhejte obrátit.

Vaši autoři

01–05 Vyjadřovací prostředky filmu

Prvních pět lekcí okruhu se věnuje podstatě a analýze filmu, filmovému záběru, střihu, zvuku, kameře a perspektivě. Následující úkoly některé z témat hravou formou procvičí:

Úkol č. 1

Dívejte se na svět jinýma očima!

Velikosti záběrů jsou zásadní pro to, jakým způsobem film vnímáme. Velký celek má zcela jinou informační a emocionální hodnotu než polocelek nebo velký detail. Rukama si studenti udělají jednoduchý výřez, který je podobný pohledu kamery. Nechte je se dívat kolem sebe, jako kdyby natáčeli film. Když se k člověku přiblížíte, můžete dosáhnout filmového detailu, když odstoupíte daleko, vytvoříte si filmový celek. Nechte studenty objevovat svět skrze tento výřez. Lidské oko nefunguje jako kamera, protože její vidění je vždy velmi konkrétní a zobrazuje jenom část skutečnosti v určitých proporcích. Se studenty můžete diskutovat o tom, co viděli.

Úkol č. 2

Vymyslete tři záběry

Každý záběr má svoji funkci. Nechte studenty nakreslit, anebo vyfotit trojici záběrů, které se vztahují ke studentovi sedícímu v lavici. Jeden záběr bude detail jeho obličeje, čímž identifikujeme, jak vypadá, druhý záběr bude detail ruky, která píše do sešitu. Třetí záběr bude celek třídy, kde student sedí a píše, čímž definujeme prostor. Studenti si mohou vymyslet jednoduchou, klidně rozpracovanější situaci, kterou si rozzáběrují. Student může svačit, sledovat při výuce mobil, nebo cokoli dalšího!

Úkol č. 3

Experimentování se světlem

Pro záběr je určující mimo jiné svícení, protože vytváří atmosféru záběru. Studentům zadejte úkol: jeden student si sedne, druhý mu svítí na obličej (zleva, zprava, zepředu, zezadu), třetí student vždy vyfotí portrét v konkrétním nasvícení. Výsledky porovnejte a debatujte nad tím, čím se liší, čeho se dosáhlo, jaký pocit fotografie evokují.

Úkol č. 4

Stejná situace dvakrát

V lekci číslo 4 jsme popsali realistický nebo stylizovaný záběr. Zkuste studentům zadat úlohu: natočit studenta, který jí svačinu. V realistickém záběru pracujte s námětem co nejvíce obyčejně: vcelku nebo polocelku, kamera se nehýbe, student jí svačinu. Ve stylizovaném záběru snímejte celou akci z perspektivy svačiny: začínáme na velkém detailu v tašce, kde svačina leží, postupně se přibližuje ruka, vnitrozáběrovou montáží se přesouváme k hlavě studenta. V pozadí může jiný student scénu dabovat a popisovat pocity svačiny. Pohlížejte na celou akci jako personifikaci: neživá věc ožije a sděluje své pocity.

Úkol č. 5

Kulešův efekt

Tento úkol je pro pokročilejší učitele a studenty: vyžaduje základní dovednosti práce se střihovými programy, které umožňují řazení několika záběrů za sebe. Nechte studenty natočit hlavu člověka, který

má neutrální výraz, a pak další záběry: žákovskou knížku s pětkou, detail svačiny a detail pěkné holky nebo kluka. Záběry spojte následovně: hlava studenta, žákovská knížka, hlava studenta, svačina, hlava studenta, spolužák. Záběr na hlavu studenta se sice nemění, ale bude se zdát, že vždy reaguje na daný podnět. Právě to je princip Kulešova efektu: význam záběru vždy vzniká ve spojení se záběry jinými.

Úkol č. 6

Analýza

Na následujícím odkazu si můžete prakticky vyzkoušet analyzování filmu: <https://upopi.ciclic.fr/vocabulaire/en#ModalVideoPresentation>

Doporučená literatura

BORDWELL, David; THOMPSON, Kristin: *Umění filmu*. Praha: NAMU 2011.

PLAZEWSKI, Jerzy: *Filmová řeč*. Praha: Orbis 1967.

VALUŠIAK, Josef: *Základy střihové skladby*. Praha: NAMU 2012.

KUČERA, Jan: *Střihová skladba ve filmu a v televizi*. Praha: AMU 2016.

CZESANY DVOŘÁKOVÁ, Tereza: *Jak vznikl film*. Praha: Argo 2017.

CZESANY DVOŘÁKOVÁ, Tereza; BERÁNEK, Ondřej: *Jak se dělá film*. Praha: Argo 2019.

KOKEŠ, Radomír: *Rozbor filmu*. Brno: Masarykova univerzita 2015.

MONACO, James: *Jak číst film*. Praha: Albatros 2004.

BERNARD, Jan; FRÝDLOVÁ, Pavla: *Malý labyrint filmu*. Praha: Albatros 1988.

06 Zrození filmu a dějiny kinematografie

Cílem následujících cvičení je pochopit rané filmaře (bratry Lumiéry, kouzelníka Georgese Méliése a tvůrce brightonské školy) a jejich snahy z počátků kinematografie, představit si, v jaké byli situaci, když možností filmu pomalu objevovali a uvědomit si zásadní objevy pro film. Žáci si rozšíří znalosti z klíčových momentů dějin kinematografie, seznámí se s tvorbou prvních filmařů a skrze vlastní jednoduché scénky objeví principy prvních filmů.

Úkol č. 1 Natáčení podle Lumiérů

Ve třídě promítněte několik filmů bratří Lumiérů, které pracují s dokumentárním stylem natáčení: například *Příjezd vlaku do stanice* nebo *Odchod dělníků z továrny*. Následně položte žákům několik otázek a téma s nimi postupně rozeberte: Proč byly jejich filmy tak krátké, jeden záběr a žádný střih? Jak se projevuje dokumentární styl natáčení? Co je pro dokument typické? Co je na filmech zaujalo, případně proč?

Společně se studenty pracujte na kreativním úkolu, natočení krátkého dokumentu. Studenty rozdělte do čtyř týmů (maximálně čtyři studenti v týmu), každý tým natočí jeden minutový záběr. K natáčení můžete využít autentické prostředí školy. Studenti můžou natočit, jak přicházejí do třídy, převlékají se u skříněk nebo obědvají. Mohou také pracovat se záběrem jako vtipným skečem, čímž se ze záběru stane groteska. Všechny minutové záběry si následně promítněte ve třídě a veďte diskusi. Zeptejte se studentů, jak se jim natáčelo dokumentárním nebo inscenovaným stylem, jaký je podle nich rozdíl mezi hraným a dokumentárním filmem, jak se jim líbila limitace jednou minutou.

Úkol č. 2 Méliés a stoptrik

Období počátků kinematografie je nesmírně zajímavá a inspirativní část historie. Nadšení z pohyblivých obrázků není ale v dnešní době takové, vždyť video je každodenní součástí životů mladých lidí a jako takové ztratilo své kouzlo. Navozením správně tajemné atmosféry je ale jistě možné vrátit se o více než století

zpátky a do dobrodružství prvních pohyblivých obrázků se opět ponořit. První kamerové triky jsou pravděpodobně vašim studentům již neznámé, a mohly by je proto zaujmout. Co takhle nechat pomocí stop triku zmizet ze scény kamaráda? Pusťte studentům libovolný film francouzského průkopníka Georgese Méliése, například *Cestu na Měsíc* (1902). Rozdělte studenty do skupin po třech až čtyřech členech. Každé skupině vymyslete krátký příběh, ve kterém dojde ke zmizení, proměně nebo náhlému objevení postavy či předmětu. Na základě vymyšleného příběhu a znalosti postupu jim rozdělte role kameramana, herce a režiséra, jehož úkolem bude i asistovat při natáčení. Kamera bude statická (nepohyblivá), nechte ji studenty upevnit na stativ. Je dobré si na zem křídou nebo lepenkou vyznačit pole záběru, aby věděli, kdy se objeví na scéně. Natočte zhruba minutový až dvouminutový záběr, pak natáčení zastavte, scénu pozměňte a poté video znovu spusťte. Buďte opatrní, abyste scénu nezměnili i jinde, než je vašim záměrem. Pokud se vše povede, bude video rovnou hotové a není tedy třeba dalších úprav. Po dokončení videí si udělejte promítání.

Úkol č. 3 Brightonská škola a první filmový střih

Diskutujte se studenty o tom, proč je filmový střih součástí filmového vyprávění a pusťte jim snímek brightonské školy *Babiččina lupa* (Grandma's Reading Glass, 1900). Všimněte si, jak režisér střídá záběrů různých velikostí a zároveň používá velký detail. Nechte studenty natočit jednoduchou scénku na tři záběry. Například, jak si jeden nasadí brýle a čte z knížky. Nebo jak jí svačinu a kousek jídla mu spadne na zem... Scénku můžou studenti točit přímo na mobil. Nejdřív je příběh nechte točit na jeden statický záběr, pak stejnou scénku mohou rozzáběrovat na tři záběry a natočit znovu. Důležité je přitom střídání velikostí záběrů. Natočit jeden záběr (například detail hlavy studenta s brýlemi), pak natáčení na mobilu neukončit, ale pozastavit, následně natočit další kus scénky z jiného úhlu pohledu (například záběr na knihu), zase natáčení stopnout, změnit úhel pohledu mobilu a velikost záběru, a nakonec dotočit třetí záběr

(například celek, kde žák sedí a čte). V mobilu budou studenti mít hotový krátký film o třech záběrech. Scénku z mobilu přesuňte do počítače a pustíte si ji. Následuje diskuse se studenty. Porovnejte s nimi scénku natočenou na jeden záběr a scénku natočenou na tři záběry. Co se změnilo? Která se jim líbí víc a proč? Můžete také zkusit stejnou scénku natočit ještě se zcela jiným záběrováním.

Úkol č. 4 Záchrana na poslední chvíli

Pusťte studentům film *Život amerického hasiče* (1903) od Edwina Portera. Zeptejte se jich, jak podle nich byla ve filmu vytvořená scéna záchrany na poslední chvíli. Zadejte jim, ať sami vymyslí námět na krátký film, kde bude tématem záchrana na poslední chvíli. Studenti pak odprezentují své náměty, můžou k nim zkusit nakreslit storyboardy.

Další tipy

Počátky kinematografie jsou velice poutavě zpracovány v pásmu **Z počátků kinematografie** na platformě CinEd. <https://www.cined.eu/movies/60dc945ce43cce0abc3d8884> Můžete se zde bezplatně registrovat a budete mít k dispozici všechny filmy a výukové materiály. Dokumentarista a filmový kritik Mark Cousins vytvořil roku 2011 patnáctidílnou sérii *The Story of Film: An Odyssey*. Série je velice poutavou cestou za objevováním jiného pohledu na dějiny filmu. Doporučujeme si dokumenty dohledat na internetu a na sérii se podívat.

Doporučená literatura

BORDWELL, David; THOMPSON, Kristin: *Dějiny filmu*. Praha: NAMU 2007.
BORDWELL, David; THOMPSON, Kristin: *Umění filmu*. Praha: NAMU 2011.
CZESANY DVOŘÁKOVÁ, Tereza: *Jak vznikl film*. Praha: Argo 2017.
CZESANY DVOŘÁKOVÁ, Tereza; BERÁNEK, Ondřej: *Jak se dělá film*. Praha: Argo 2019.
KLIMEŠ, Ivan: *Kinematograf! Větec studií o raném filmu*. Praha: Casablanca 2014.
SZCZEPANIK, Petr (ed.): *Nová filmová historie. Antologie současného myšlení o dějinách kinematografie a audiovizuální kultury*. Praha: Herrmann a synové 2004.

07 Osobnosti němé éry

Cílem následujících cvičení je pracovat s tvorbou dvou velkých významných autorských osobností: Charlieho Chaplina a Sergeje Ejzenštejna. Oba dva mají těžiště ve dvacátých letech 20. století, tedy němém filmu, přestože natáčeli nadále i v éře zvukové.

Úkol č. 1

Diktátor

Promítněte scénu projevu o svobodě z Chaplinova filmu *Diktátor*. Na základě viděné scény diskutujte se studenty o tématu svobody. Jaké má hranice, výhody a nevýhody? Požádejte je, aby sami zkusili napsat vlastní proslov na téma svobody, jak to udělal právě Charlie Chaplin.

Úkol č. 2

Křížník Potěmkin, scéna na oděském schodišti

Ukázka z filmu je vhodná pro studenty až od 12 let, protože je velmi explicitní. Ukažte svým starším studentům scénu masakru na oděském schodišti a povídejte si s nimi o tom, jak je zde montáží dosaženo natáhnutí filmového času. Jestliže máte ve škole schodiště, můžete se studenty zkusit natočit scénu na schodišti.

Tip

Podívejte se na dokumentární snímek *Od Caligariho k Hitlerovi* (2014) vycházející ze stejnojmenné knihy teoretika Siegfrieda Kracauera. Dokument skvělým způsobem mapuje německou kinematografii dvacátých a třicátých let 20. století. Dostupný je na www.edisonline.cz.

Doporučená literatura

EJZENŠTEJN, Sergej: *Kamerou, tužkou i perem*.

Praha: Orbis 1961.

BERNARD, Jan (ed.): *Malý labyrint filmu*. Praha:

Albatros 1988.

BORDWELL, David; THOMPSON, Kristin: *Dějiny filmu*.

Praha: NAMU 2011.

BROŽ, Jaroslav: *Věčný tulák Charlie*. Praha: Orbis 1964.

NAVRÁTIL, Antonín: *Dziga Vertov. Revolucionář dokumentárního filmu*. Praha: ČS. filmový ústav 1974.

SADOUL, Georges: *Dějiny filmu*. Praha: Orbis 1963.

SADOUL, Georges: *Charles Chaplin*. Praha: Orbis 1954.

ŠKLOVSKIJ, Viktor: *Ejzenštejn*. Praha: Odeon 1983.

TOEPLITZ, Jerzy: *V Hollywoodu i mimo Hollywood*.

Praha: Orbis 1967.

08 Avantgardní a experimentální film

Avantgardní a experimentální filmy jsou nenarativní hříčky, kde spíše než o příběh a psychologizaci postav jde o formální zpracování tématu, hru s kamerou, světlem nebo zvukem, zkrátka invenční práci s filmovým médiem. Stežejní jsou dvacátá léta, která znamenají velký úspěch avantgardy nejen ve výtvarném umění, ale také ve filmu. V Československu se bavíme o letech třicátých: zejména o Alexanderu Hackenschmiedovi, který následně před válkou utekl do Ameriky.

Úkol č. 1

Bezúčelná procházka

Pusťte žákům film *Bezúčelná procházka* od Alexandera Hackenschmieda a po projekci uspořádejte diskusi. Jaké pocity ve vás film zanechal? Jak se pracuje s kamerou, jaké neobvyklé kompozice jste si všimli? Jak ve filmu funguje střihová skladba?

Úkol č. 2

Kompozice

V pedagogické praxi doporučujeme zaměřit se na neobvyklou kompozici jednotlivých záběrů. Žáci by si mohli vyzkoušet nový pohled na svět díky fotografickému úkolu, který je realizovatelný jak venku, tak doma. Potřebují k němu pouze mobilní telefon s fotoaparátem. Úkolem je hledět na svět kolem sebe jinými očima, hledat nové úhly pohledu na známé věci, hledat zajímavé kompozice. Součástí úkolu by nemělo být umělé aranžování věcí v prostoru, ale zkoumání již nalezeného. Výsledkem bude soubor fotografií. Bezpochyby by bylo zajímavé s žáky vytvořit vlastní film, který by mapoval město a byl tvořen krátkými klipy každého žáka. Mohl by jejich spojením vzniknout společný krátký film, který by divákovi ukázal pohled řady žáků na město, ve kterém vyrůstají.

Úkol č. 3

Návrh lekce podle experimentů Mana Raye

Pusťte studentům jeden z doporučených filmů Mana Raye. Jak funguje filmová montáž ve filmech Mana Raye? Co pro vás znamená každodenní kauzálnost a logika reality? Dovedete si představit její narušení? Po diskusi mohou následovat materiálové experimenty.

Důležité je nechat se vtáhnout do světa proudu asociací a pokusit se vyprávět příběhy beze slov. Pokusit se vyprávět příběh za pomoci vztahů materiálů, všimát si možností manipulace se světlem, jeho průniků skrze sklo/vodu, učit se citlivosti k danému materiálu... Zkuste natáčet cokoli, vzájemně záběry propojovat a sledovat, co z toho vznikne!

Úkol č. 4

Návrh surrealistické lekce podle Salvadora Dalího a Luise Buñuela

Pusťte studentům film *Andaluský pes*. V diskusi položte otázky: Co je to sen? Co pro vás vaše sny znamenají? Zkuste nějaký svůj sen rozkreslit do formy filmového storyboardu. Mohou je také ztvárnit různými technikami (kresba, malba, fotografie, film – animovaný, hraný). Osvojí si tím schopnost myslet abstraktně.

Tip

Experimentální avantgardní filmy jsou velice poutavě zpracovány v pásmu evropského programu CinEd nazvaném **Znovuvynalezená kinematografie**. Na platformě se můžete bezplatně registrovat a budete mít k dispozici všechny filmy a výukové materiály.

Doporučená literatura

BORDWELL, David; THOMPSON, Kristin: *Dějiny filmu*. Praha: NAMU 2007.
BORDWELL, David; THOMPSON, Kristin: *Umění filmu*. Praha: NAMU 2011.
BROŽ, Jaroslav: *Alexander Hackenschmied*. Praha: ČSFÚ 1973.
ČIHÁK, Martin: *Ponorná řeka kinematografie*. Praha: AMU 2013.
SZCZEPANIK, Petr; ANDĚL, Jaroslav: *Stále kinema*. Praha: Národní filmový archiv 2008.
TEIGE, Karel: *Film*. Brno: Petr 1925.
ŽÁK, Václav; OMASTA, Michael (ed.): *(Bez)účelná procházka*. Praha: Casablanca/AČFK 2014.

09 Zlatá éra Hollywoodu

V Hollywoodu se točilo v dobách zlatého věku takzvaným unifikovaným způsobem pod křídly studiového systému. Skutečnými pány filmů byli producenti, režiséři se stali jen řemeslníky s týdenním platem. Obchodní zájmy převyšovaly ty umělecké. Před světem snímek reprezentovaly herecké hvězdy, které měla studia nakoupená. Filmy také omezoval autocenzurní Haysův kodex. Kinematografie byla žánrová, hlavní bylo, aby se divák napojil na hlavního hrdinu filmu. Styl filmů byl neviditelný: nic nemělo rušit při vnímání příběhu. Některým tématům se věnují následující cvičení.

Úkol č. 1

Filmové žánry

Zamyslete se spolu se svými studenty nad tím, co znamená filmový žánr. Jak ovlivňuje vyprávění a situace v příběhu? Zkuste vést diskusi o oblíbených žánrech vašich studentů. Proč raději sledují jeden než druhý? Následně vymyslete jednoduchou modelovou scénku: neznámý člověk nabídne studentovi lízátko a láká ho do auta. Jak byste scénku režírovali (a potenciálně natočili) jako komedii nebo thriller?

Úkol č. 2

Lekce podle Orsona Wellese

Zkuste se svými studenty zinscenovat scénku podle Orsona Wellese, konkrétně v souvislosti s jeho slavným filmem *Občan Kane*. O jedné postavě tady vypovídá několik postav z jiného pohledu, takže se pravdu nikdy nedozvíme. Natočte několik studentů, jak popisují některého svého spolužáka z různých pohledů. Vznikne vám video, které jasně vypovídá, že pravda je relativní.

Úkol č. 3

Psycho

Starším studentům (od dvanácti let) promítněte slavnou scénu ze sprchy ve filmu *Psycho*. Zeptejte se studentů, jak na nich scéna zapůsobila. Je totiž zajímavé, že v celé scéně není vidět žádné explicitní násilí, ale napětí se dosahuje důmyslným střihem: střídání záběrů na nůž a detailní tvář herečky. Právě díky střihové skladbě dokáže film vyvolat silné emoce. Zkuste se studenty natočit podobnou scénku jako v *Psychu*.

Doporučené filmy

STALO SE JEDNÉ NOCI (It Happened One Night), 1934, režie Frank Capra
PŘEPADENÍ (Stagecoach), 1939, režie John Ford
MALTÉZSKÝ SOKOL (The Maltese Falcon), 1941, režie John Huston
CASABLANCA (Casablanca), 1942, režie Michael Curtiz
OBČAN KANE (Citizen Kane), 1941, režie Orson Welles
ZPÍVÁNÍ V DEŠTI (Singin' in the Rain), 1952, režie Stanley Donen a Gene Kelly
VERTIGO (Vertigo), 1958, režie Alfred Hitchcock

Doporučená literatura

BORDWELL, David; THOMPSON, Kristin: *Dějiny filmu*. Praha: NAMU 2007.
BORDWELL, David; THOMPSON, Kristin: *Umění filmu*. Praha: NAMU 2011.
HITCHCOCK, Alfred; TRUFFAUT, François: *Rozhovory Hitchcock-Truffaut*. Praha: ČFÚ 1987.
HAIN, Milan: *V tradici kvality a prestiže*. Praha: Casablanca 2021.
BESSY, Maurice: *Orson Welles*. Praha: Orbis 1965.
TOEPLITZ, Jerzy: *V Hollywoodu i mimo Hollywood*. Praha: Orbis 1967.
CIEL, Martin: *Film. Ilúzia a akcia*. Bratislava: SFÚ 1992.

10 Dokumentární film

Desátá lekce je věnovaná historii, osobnostem a různým formám dokumentu. Jedním z nejvýznamnějších dokumentaristů byl i Dziga Vertov, který odmítal hraný film kvůli jeho inscenovanosti a umělosti.

Úkol č. 1

Jak chápete dokument?

Filmový vědec a historik David Bordwell popisuje dokument takto: „*Co to znamená dokumentární film? Co ospravedlňuje náš předpoklad, že jde právě o dokumentární film? Dokumentární film bývá obvykle takto označen – svým názvem, reklamou, tématem a způsoby, jakými se o něm píše v tisku a mluví mezi lidmi. Díky této nálepce pak očekáváme, že osoby, místa a zachycené události skutečně existují a že informace, které se dozvíme, budou věrohodné. Každý dokumentární film o sobě tvrdí, že prezentuje skutečné informace o světě, ale způsoby, jakými toto lze dosáhnout, jsou stejně tak různorodé jako u fikčních filmů.*“ Jak chápete dokumentární film vy? V čem se přesně liší od hraného? Dá se hranice stanovit?

Úkol č. 2

Lekce podle Dziga Vertova

Základem každého správného dokumentaristy je jeho pozorovací talent. Nechte studenty zamyslet se nad městem či vesnicí, kde sami bydlí, a spontánně pozorovat okolí, ve kterém žijí. Nechte jim pár dnů čas na pozorování. Pak můžou vymyslet jednoduchý koncept, jak natočit dokument o jednom dni života ve svém městě či vesnici. Můžou napsat jednoduchý scénář. Pak ve třídě představí koncept, nad kterým se můžou všichni pobavit.

Tip

Kdo má chuť a zájem, může svůj scénář i natočit. Vhodné je využít postupy, nástroje a doporučení pro natáčení, které rozebíráme v okruhu 4.

Doporučená literatura

BORDWELL, David; THOMPSON, Kristin: *Dějiny filmu*.

Praha: NAMU 2007.

BORDWELL, David; THOMPSON, Kristin: *Umění filmu*. Praha: NAMU 2011.

ČESÁLKOVÁ, Lucie (ed.): *Generace Jihlava*. Brno:

Větrné mlýny, 2014.

GAUTHIER, Guy: *Dokumentární film – jiná kinematografie*. Praha: NAMU 2004.

ŠTOLL, Martin: *Český film. Režiséři – dokumentaristé*.

Praha: Libri 2009.

PTÁČEK, Luboš: *Panorama českého filmu*. Olomouc:

Rubico 2000.

11 Modernismus a nové vlny

Filmový modernismus je pojem, který se dá chápat jako modernismus ve výtvarném umění. Jde o narušení tradičních konvencí za účelem subjektivizace, rozbití uměleckého díla na fragmenty, provokování, vymezení se, objevování... Pro modernismus je zcela stěžejní hnutí francouzské nové vlny, tvůrců jako Jean-Luc Godard a Francois Truffaut. V českých podmínkách výsostně modernistické filmy točila Věra Chytilová.

Úkol č. 1

Zcizovací efekt

Co je to zcizovací efekt? Jedná se o určitý postup, kdy se vědomě naruší iluze filmového vyprávění a je vám tak připomenuto, že sledujete film. Může se jednat o komentáře vypravěče nebo pohled herce do kamery. Nechte studenty, ať si to sami vyzkouší. Představí si scénku hádky mezi dvěma kamarády: jeden druhého obviní z krádeže mobilu. Hádká se stupňuje a vypadá velmi realisticky, když se najednou jeden ze dvojice podívá do kamery, nebo třeba přijde další postava se slovy: „Co myslíte, jak to skončí?“

Úkol č. 2

Filmové herectví podle Roberta Bressona

Tento francouzský režisér byl mimo jiné známý tím, že své neherce (modely) vedl k tomu, aby vůbec nehráli. Bresson záměrně rezignoval na emoce a snažil se intenzitu budovat velikostí záběrů a filmovým střihem. Zkuste natočit dvě scénky: v jedné herci budou přehrávat a v druhé skoro nehrát. Scénky si pusťte a porovnejte rozdíl.

Úkol č. 3

Jump-cut

Jump-cut je střih v jednom záběru, který začal prosazovat režisér Jean-Luc Godard. Společně se studenty se zamyslete, co to jump-cut vůbec znamená (podívejte se na ukázkou na YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=_fcRj0SXYh8). Režiséři francouzské nové vlny užívali tento postup proto, aby narušili tradiční kontinuitu filmového vyprávění. Můžete natočit jednoduchou scénku: nechte dva kamarády se bavit. Natáčení na krátkou chvíli vypněte, ale dvojici nechte pokračovat v rozhovoru. Nakonec kameru zase zapněte. Co tato diskontinuita vyvolala?

Doporučené filmy

ZLODĚJI KOL (Ladri di biciclette), 1948, režie Vittorio De Sica
 RAŠOMÓN (Rashōmon), 1950, režie Akira Kurosawa
 SILNICE (La Strada), 1954, režie Federico Fellini
 KAPSÁŘ (Pickpocket), 1959, režie Robert Bresson
 U KONCE S DECHEM (À bout de souffle), 1960, režie Jean-Luc Godard
 JULES A JIM (Jules et Jim), 1962, režie Francois Truffaut
 OSM A PŮL (8½), 1963, režie Federico Fellini
 ZVĚTŠENINA (Blow Up), 1965, režie Michelangelo Antonioni
 PERSONA (Persona), 1966, režie Ingmar Bergman
 PLAYTIME, 1967, režie Jacques Tati

Další doporučené materiály

Rozhlasový pořad o Robertu Bressonovi: <https://vltava.rozhlas.cz/robert-bresson-a-jeho-zazraky-120-let-od-narozeni-reziseru-ktery-promenoval-film-8582449>
 Netradiční pohled na teorie Andrého Bazina v souvislosti se sociálními sítěmi a filmem Lady Bird (Greta Gerwig, 2017): <https://www.youtube.com/watch?v=FILf1e40kzw>

Doporučená literatura

BAZIN, André: *Co je to film?*. Praha: ČSFÚ 1979.
 BORDWELL, David; THOMPSON, Kristin: *Dějiny filmu*. Praha: NAMU 2007.
 BORDWELL, David; THOMPSON, Kristin: *Umění filmu*. Praha: NAMU 2011.
 BRDEČKOVÁ, Tereza (ed.): *Román o Francoisi Truffautovi*. Praha: ČSFÚ 1987.
 COLLET, Jean: *Jean-Luc Godard*. Praha: Orbis 1969.
 ČENĚK, David; BENDOVIÁ, Helena (ed.): *Jean-Luc Godard. Texty a rozhovory*. Praha: JSAF/FAMU 2005.
 HITCHCOCK, Alfred; TRUFFAUT, François: *Rozhovory Hitchcock-Truffaut*. Praha: ČSFÚ 1987.
 MONACO, James: *Nová vlna*. Praha: AMU 2001.
 PTÁČEK, Luboš: *Akira Kurosawa a jeho filmy*. Praha: Casablanca 2013.

12 Český film do 60. let

Dvanáctá lekce slouží jako rychlý průlet českým filmem od roku 1898 do šedesátých let. Představuje zásadní tvůrce a dobový kontext, který je velmi dobře provázatelný i s výukou dějepisu. Věnuje se nadějným dvacátým létům a vzestupu českého filmu, přes protektorát, znárodnění a budovatelské filmy až k období tání v šedesátých letech.

Úkol č. 1

Lekce podle Kříženeckého

Zadání pro studenty: vymyslete si jednoduchou scénku a natočte ji v jednom záběru, bez použití slovního humoru. Použijte naopak výrazná gesta, mimiku, jednoduchou vtipnou motivaci. Jeden student sní banán, slupku odhodí na zem, druhý student po ní uklouzne a spadne.

Úkol č. 2

Znárodnění

Zkuste ve třídě inscenovat scénu, do které zapojíte své znalosti z dějin Československa, konkrétně z dob budovatelské éry, kdy ztratil jednotlivec svoji cenu a vše připadlo státu. Vytvořte tři skupiny: ti, kteří znárodňují ostatním, jednotlivec, který přichází o svůj majetek, a nakonec diváci, kteří celou akci sledují a mají zaujmout stanovisko. Inscenujte situaci dvakrát: v jedné scéně jednotlivec tlaku podlehne, v druhé scéně odejde ze třídy (emigruje). Na závěr veďte diskusi nad tím, jakou pozici měl jednotlivec v budovatelském Československu. Můžete si také pustit dobový filmový týdeník, například zde: https://www.youtube.com/watch?v=Oelb_Pqzot8.

Úkol č. 3

Obchod na korze

Natočte anketu s tématem náboženské, rasové nebo jiné diskriminace. Studenti mohou natáčet na mobil a pokládat libovolné otázky, které se tématu týkají, výsledek ideálně sestříhejte v počítačovém programu. Má být někdo podhodnocený jen z toho důvodu, že se narodil s jinou orientací, jinou barvou pleti nebo vyznává jiné náboženství než to, co je v rámci dané společnosti obecně přijímáno za standard? Různé názory spojené dohromady vytvoří mozaiku různých úhlů pohledu na danou věc.

Doporučené filmy

FILMY JANA KŘÍŽENECKÉHO (1898–1907). NFA 2020 (DVD).
PRAŽŠTÍ ADAMITÉ (Antonín Fencel, 1917)
STAVITEL CHRÁMU (Karel Degl, 1919)
PŘÍCHOZÍ Z TEMNOT (Jan Svatopluk Kollár, 1921)
BATALLION (Přemysl Pražský, 1927)
TAKOVÝ JE ŽIVOT (Carl Junghans, 1929)
EROTIKON (Gustav Machatý, 1929)
TONKA ŠIBENICE (Karel Anton, 1930)
C. a K. Polní maršálek (Karel Lamač, 1931)
EXTASE (Gustav Machatý, 1933)
MARIJKA NEVĚRNICE (Vladislav Vančura, 1934)
SVĚT PATŘÍ NÁM (Martin Frič, 1937)
NOČNÍ MOTÝL (František Čáp, 1941)
SIRÉNA (Karel Steklý, 1947)
PYTLÁKOVA SCHOVANKA (Martin Frič, 1949)
DALEKÁ CESTA (Alfréd Radok, 1949)
JAN HUS (Otakar Vávra, 1955)
TŘI PŘÁNÍ (Ján Kadár, Elmar Klos, 1958)
VYNÁLEZ ZKÁZY (Karel Zeman, 1958)
VELKÁ SAMOTA (Ladislav Helge, 1959)

Další prameny

LUKEŠ, Jan. *Zlatá šedesátá*. Cyklus České televize. 24×57 minut.
<https://www.csfd.cz/film/252309-zlata-sedesata/prehled/>
SEDLÁČEK, Robert. *Bohéma*. Minisérie České televize.
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10571607298-bohema/>

Doporučená literatura

KLIMEŠ, Ivan: *Kinematograf! Věmec studií o raném filmu*. Praha: Casablanca 2014.
BARTOŠEK, Luboš: *Náš film: Kapitoly z dějin (1896–1945)*. Praha: Mladá fronta 1985.
PTÁČEK, Luboš (ed.): *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico 2000.
HORNÍČEK, Jiří: *Gustav Machatý – Touha dělat film*. Brno: Host 2011.
ŠTÁBLA, Zdeněk: *Český kinematograf Jana Kříženeckého*. Praha: ČSFÚ 1973.
TAUSSIG, Pavel: *Filmová libreta: Karel a Josef Čapkové*. Praha: Odeon 1989.
TAUSSIG, Pavel: *Marijka nevěrnice*. Praha: Odeon 1982.
WANATOWICZOVÁ, Krystyna: *Miloš Havel – český filmový magnát*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2013.
WASSERMAN, Václav: *Vyprávění o starých českých filmařích*. Praha: Orbis 1958.
KLIMEŠ, Ivan; URGOŠÍKOVÁ, Blažena (ed.): *Český hraný film 1898–1993*. Praha: Národní filmový archiv 1995–2010.

13 Od československé nové vlny po současnost

Díla československé nové vlny šedesátých let patří k tomu nejlepšímu, co u nás vzniklo. Úkoly se neváží jenom k nové vlně, ale také k filmařům, kteří na ni navazují. Cílem je objevovat prostřednictvím vlastních kreativních zážitků díla filmařů československé nové vlny a zkusit si, jaké je nebát se vyjádřit svůj názor a stanovisko vůči společenskému problému. Žáci si rozšíří znalosti z klíčových momentů dějin českého filmu, seznámí se s tvorbou Věry Chytilové nebo Bohdana Slámy.

Úkol č. 1

Lekce podle Sedmikrásek od Věry Chytilové

Pusťte žákům film *Sedmikrásky*. Po projekci udělejte diskusi se studenty: Jaké pocity ve vás film zanechal? V čem spočívá záměr režisérky? Jaký je rozdíl mezi filmem, v kterém je dominantní narativní příběh, a tímto filmem, který téměř žádný příběh nemá? Na co se tady režisérka zaměřuje? Co chce říct divákovi? Popište netradiční postavy filmu – prezentují opravdové charakter, nebo spíše loutky? Co ve filmu reprezentuje destrukce? Jaká je výtvarná stylizace záběrů?

Úkol č. 2

Kreativní lekce

Film *Sedmikrásky* a další filmy Věry Chytilové mohou být velkým inspiračním zdrojem svým nevšedním ztvárněním běžných věcí a běžného života – pohledem pozorujícím běžné věci okolo nás, který jim ale dává nový kreativní rozměr. Můžeme se takto dívat na naši všední každodennost, ale tentokrát obohacenou o rozměr „kreativního oka“, které utváří realitu plnou krásných obrazů a asociací, které bychom si jinak neuvědomovali. Jako didaktický projekt může dobře fungovat úkol, kde by šlo o hledání fascinujícího a obrazově působivého v tom obyčejném. Studenti si mohou vybrat libovolnou scénu z jejich života a zkusit ji nafotit. Následně můžou vytisknout různé velikosti fotek a nůžkami je rozstříhat na drobné fragmenty. Ty pak lepidlem nalepit na papír formátu A3. Fragment fotek ze svého života můžou studenti ještě dokreslit nebo libovolně domalovat.

Úkol č. 3

Lekce podle filmu Šťěstí od Bohdana Slámy

Pusťte žákům film nebo ukázkou z filmu *Šťěstí*. Po projekci udělejte diskusi se studenty: Jaké pocity v nich film zanechal? O čem film vypráví? Co je hlavní téma filmu? V čem spočívá autorský záměr režiséra? Jaká je psychologizace postav a motivace jednání?

Úkol č. 4

Pocit štěstí

Film *Šťěstí* pojednává o vztazích mezi lidmi. Jde o téma, které má nespočet inspirací, jelikož jsme neustále v interakci s někým dalším. Žáci by mohli znázornit vztah mezi lidmi se zaměřením na určitou situaci, popřípadě vyjádřit vlastní prožívané emoce. Diskutujte se studenty o štěstí. Zamyslete se nad tím, co pro vás a studenty v životě znamená pocit štěstí? Studenti popíší jednu situaci, ve které byli šťastní, nechte je situaci napsat jako scénku z filmu. Do scénky obsadí svoje spolužáky a zinscenují ji ve třídě. Jak by studenti scénku natočili v dlouhých záběrech?

Doporučené filmy

ČERNÝ PETR (Miloš Forman, 1963)
ZLATÁ RENETA (Otakar Vávra, 1965)
LIMONÁDOVÝ JOE ANEB KOŇSKÁ OPERA (Oldřich Lipský, 1965)
SPALOVAČ MRTVOL (Juraj Herz, 1968)
INTIMNÍ OSVĚTLENÍ (Ivan Passer, 1965)
SKŘIVÁNCI NA NITI (Jiří Menzel, 1968)
SEDMIKRÁSKY (Věra Chytilová, 1966)
LÁSKY JEDNÉ PLAVOVLÁSKY (Miloš Forman, 1965)
OSTŘE SLEDOVANÉ VLAKY (Jiří Menzel, 1966)
OBCHOD NA KORZE (Ján Kadár, Elmar Klos, 1965)
VŠICHNI DOBRŘÍ RODÁCI (Vojtěch Jasný, 1968)
KOUŘ (Tomáš Vorel, 1989)
REQUIEM PRO PANENKU (Filip Renč, 1991)
POSTEL (Oskar Reif, 1996)
SAMOTÁŘI (David Ondříček, 2000)
ŠTĚSTÍ (Bohdan Sláma, 2005)

Doporučené internetové zdroje

Habilitační přednáška Bohdana Slámy: https://www.famu.cz/cs/katedry/katedra-rezie/seminar-rezie/Profil_reziserky_Very_Chytilove: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/1555/vera-chytilova>
Rozhovor Bohdana Slámy s Milošem Formanem: <https://www.respekt.cz/tydenik/2013/46/kecani-o-filmech>
Portál studentských filmů známých tvůrců: www.famufilms.cz

Doporučená literatura

FORMAN, Miloš; NOVÁK, Jan: *Co já vím?*. Praha: Atlantis 1994.
HALADA, Andrej: *Český film devadesátých let. Od Tankového praporu ke Koljovi*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1997.
HAMES, Peter: *Československá nová vlna*. Praha: Levné knihy 2008.
JANOUSEK, Jiří: *3 a 1/2*. Praha: Orbis 1965.
KUČERA, Jan: *Poetika českého filmu*. Praha: AMU 2017.
PTÁČEK, Luboš (ed.): *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico 2000.
PŘÁDNÁ, Stanislava; ŠKAPOVÁ, Zdena; CIESLAR, Jiří: *Démanty všednosti*. Praha: Pražská scéna 2002.
SEDLÁČEK, Jaroslav: *Rozmarná léta českého filmu*. Praha: Česká televize 2012.
SLÁMA, Bohdan: *Povolání režiséra*. Praha: Prostor 2013.
STANKOVIČ, Andrej: *Co dělat, když Kolja vítězí*. Praha: Triáda 2008.
SVATOŇOVÁ, Kateřina: *Jaroslav Kučera*. Praha: Národní filmový archiv 2017.
ŠKVORECKÝ, Josef: *Všichni ti bystří mladí muži a ženy*. Praha: Horizont 1991.
ŠTOLL, Martin (ed.): *Český film – režiséři – dokumentaristé*. Praha: Libri 2009.
ŽALMAN, Jan: *Umlčený film*. Praha: Levné knihy 2008.

14 Kde končí historie?

Poslední lekce okruhu v obrysech načrtává zásadní otázky filmové teorie a historie od roku 1960 dál. Věnuje se některým z vrcholných osobností a otevírá otázku národní kinematografie. Ukázkové úkoly pracují s estetikou Andreje Tarkovského, hnutí Dogma 95 nebo tzv. nového Hollywoodu.

Úkol č. 1

Národní kinematografie

Debatujte se studenty, jak přemýšlí o národní kinematografii. Když v Česku natočí film polská režisérka (např. *Hořící keř* Agnieszky Holland), je ten film český či polský? A co když dánský režisér natočí ve Skotsku film s americkými herci? Nechte je napsat úvahu, jak se na národní kinematografii dívají. Co je pro českou kinematografii typické? Čím se odlišuje od americké či japonské? Co je přínosem existence národních kinematografií?

Úkol č. 2

Lekce podle Tarkovského

Andrej Tarkovskij točil filmové básně, filmy se silnou metaforickou a symbolickou hloubkou. Zkuste se společně se studenty zamyslet nad tím, co pro ně znamená poezie a jak se odlišuje od klasického vyprávění příběhu. Můžete také zkusit přetavit jejich oblíbené básně do filmové podoby. V praktickém úkolu mohou zkusit vymyslet koncept, jak svoji oblíbenou báseň natočit. Jaké metaforické, básnické a symbolické záběry by použili? Nechte je vzpomenout si na to, co je metafora (obrazné pojmenování), synekdocha (čas namísto celku), symbol (dohodnutá významová konvence v dané společnosti), metonymie (odvozené pojmenování na základě vnitřních podobností a vztahů s objektem), eufemismus (zjemněné pojmenování), personifikace (vdechnutí života neživotným věcem). Tyto vědomosti mohou čerpat z literatury a vymyslet obrazové ekvivalenty pro film.

Úkol č. 3

Lekce podle Slibu čistoty

Roku 1995 si dánští filmaři stanovili slib čistoty, čímž protestovali proti neinvenci, nudné, pro ně umělé kinematografii. Protestovali tím proti kinematografii

natáčené klasickým způsobem, tedy v ateliérech, s umělým osvětlením, na efekt. Natočte se studenty filmu ve stylu Dogmy 95. Natáčejte v přirozeném světle, ruční kamerou, dodržte jednotu místa, času a prostoru. Například natočte scénu šikany na záchodech: jak ta scéna díky ruční kameře a přirozenému světlu působí? Vypadá víc autenticky nebo ne? Co pro ně znamená film na efekt? Jaký film podle nich působí autenticky?

Úkol č. 4

Rebelství

Starším studentům (od 12 let) promítněte film *Bezstarostná jízda* (1969). Americká kinematografie šedesátých let naplno přinesla téma rebela a rebelství. Zkuste se zamyslet nad tím, kdo je to rebel a jaký je smysl rebelství. Odkud kam sahá svoboda jednoho člověka? Je být rebelem dobré nebo špatné?

Úkol č. 5

Blockbustery

Ved'te se studenty diskusi nad tématem blockbusterů. Jak moc musí film kalkulovat s filmovým příběhem, výběrem herců, žánrem a formálním zpracováním? Jaké snímky se nejčastěji stávají blockbustery? Co je podle vás komerční film? Existuje u nás? Studenty nechte vymyslet původní náměty filmů, které by mohly být celosvětově úspěšné!

Doporučené filmy

SOLARIS (Solyaris), 1972, režie Andrej Tarkovskij
VŠE O MĚ MATCE (Todo sobre mi madre), 1999, režie Pedro Almodóvar
FUNNY GAMES, 1997, režie Michael Haneke
IDIOTI (Idioterne), 1998, režie Lars von Trier
RODINNÁ OSLAVA (Festen), 1998, režie Thomas Vinterberg
4 MĚSÍCE, 3 TÝDNY A 2 DNY (4 luni, 3 săptămâni și 2 zile), 2007, režie Cristian Mungiu
ŠPIČÁK (Kynodontas), 2009, režie Yorgos Lanthimos
BONNIE A CLYDE (Bonnie and Clyde), 1967, režie Arthur Penn
KMOTR (The Godfather), 1972, režie Francis Ford Coppola
ČELISTI (Jaws), 1975, režie Steven Spielberg
PODIVNĚJŠÍ NEŽ RÁJ (Stranger than Paradise), 1984, režie Jim Jarmusch
PULP FICTION: HISTORKY Z PODSVĚTÍ (Pulp Fiction), 1994, režie Quentin Tarantino
STŘIHORUKÝ EDWARD (Edward Scissorhands), 1990, režie Tim Burton
KRÁLÍČEK JOJO (Jojo Rabbit), 2019, režie Taika Waititi

Doporučená literatura

BORDWELL, David; THOMPSON, Kristin: *Dějiny filmu*. Praha: NAMU 2011.
BOHÁČKOVÁ, Kamila (ed.): *V oku velryby*. Béla Tarr. Praha: AČFK/Casablanca 2010.
FILIMONOV, Viktor: Andrej Tarkovskij: *Skutečnost a sny o domově*. Praha: Pavel Mervart 2019.
HANÁKOVÁ, Petra; MATÁKOVÁ, Viktoria: *Pedro Almodóvar*. Bratislava: SFÚ/VŠMU 2005.
SLADKÝ, Pavel: *Film jsou tajné dveře do reality*. Praha: Universum 2021.
SCHEPELERN, Peter: *Lars von Trier a jeho filmy*. Praha: Orpheus 2004.
ŽANTOVSKÝ, Michael: *Woody Allen*. Praha: ČS. filmový ústav 1990.
HASKELLOVÁ, Molly: *Steven Spielberg – Život ve filmech*. Praha: Universum 2021.
GEOFF, Andrew: *Podivnější než ráj*. Praha: Volvox Globator 2001.
SHONE, Tom: *Tarantino – Retrospektiva*. Praha: Omega 2018.

Metodický materiál zpracovali

Pavel Bednařík a Lucie Hlavicová

Autoři

Viktória Rampal Dzurenko, Jakub Kos, Tereza
Rozálie Koldová

**@Asociace pro filmovou a audiovizuální
výchovu, z.s.**

Tento metodický materiál je součástí Online
kurzů filmové výchovy realizovaných v rámci
projektu Posílení oboru filmová a audiovizuální
výchova v ČR. Projekt byl podpořen grantem
z Fondů EHP a Norska 2014–2021, oblast Kultura.

Iceland
Liechtenstein
Norway grants

N I S
P O S
pro kulturu

**Společně pro
konkurenceschopnou Evropu**

www.fondyeh.cz/kultura

www.filmvychova.cz/posileni-oboru